15.4.2023

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n vastauksia hallitustunnustelijan kysymyksiin

Haluamme tuoda tiedoksenne ratkaisuja hallitustunnustelija Petteri Orpon lähettämiin kysymyksiin ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta.

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry haluaa korostaa, että päihteiden käytöllä on vaikutuksia lukuisiin yhteiskunnallisesti merkittäviin taloudellisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin useilla eri hallinnonaloilla. Alkoholi, huumausaineet, rahapelaaminen ja nikotiini vaikuttavat kaikki kielteisesti suomalaisten hyvinvointiin ja terveyteen.

Päihteiden käyttö aiheuttaa merkittävää kuormitusta julkiselle sektorille muun muassa sote-palveluiden, poliisin, pelastustoimen ja oikeuslaitoksen osalta. Lisäksi haitat tulevat esiin päihteiden käyttävän ihmisen läheisten pahoinvointina sekä työelämässä alentuneena tuottavuutena.

On tärkeää, että päihdepoliittisten toimenpiteiden osalta kuunnellaan asiantuntijoita ja päätösten vaikutuksia arvioidaan ennen niiden toimeenpanoa jo hallitusohjelmaa muodostettaessa.

1. Mitkä ovat ne keskeiset yhteiskunnalliset muutokset, joita seuraavan hallituksen pitäisi mielestänne saada aikaan?

Tulevalla hallituskaudella tulee tehdä päätöksiä, joilla vähennetään päihteiden aiheuttamia haittoja. Haitoista kaikkein vakavimpia ovat päihteiden aiheuttamat ja vältettävissä olevat kuolemat.

Kaikista päihteistä alkoholi aiheuttaa edelleen ylivoimaisesti eniten terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja sekä taloudellisia tuotantopanosmenetyksiä. Suomessa 560 000 henkilöä käyttää alkoholia siten, että heillä on suurentunut riski altistua pitkäaikaisille alkoholin aiheuttamille terveyshaitoille. Vaikuttaminen alkoholin saatavuuteen, hintaan ja markkinointiin ovat kansainvälisen tutkimustiedon ja Maailman terveysjärjestö WHO:n suositusten mukaan tehokkaita keinoja alkoholihaittojen ehkäisemiseksi.

Nuorten huumekuolemien nousu on pysäytettävä. Nuorten osalta huumausainekokeiluja tulee ennaltaehkäistä laadukkaalla päihdekasvatuksella ja ongelmiin tulee puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Yhteiskunnalla on velvollisuus tarjota nuorille laadukasta ehkäisevää päihdetyötä. Nuorten huumekuolemien taustalla on usein myös laajempaa huono-osaisuutta, johon liittyy haasteita vanhemmuudessa sekä nuoren osalta syrjäytymistä opiskelusta, työelämästä ja mielekkäistä harrastuksista.

Päihdekuolemia voidaan ehkäistä parantamalla päihdepalveluita, vähentämällä päihdeongelmiin liittyvää häpeää sekä lisäämällä anonyymejä matalan kynnyksen palveluita. Monelle päihdeongelmista kärsivälle ihmiselle järjestöt ovat ensimmäinen tai jopa ainoa paikka, josta pitkään toivottu apu on löytynyt.

Päihde- ja riippuvuusstrategian toimeenpano edellyttää ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman päivittämistä tulevalla hallituskaudella. Rahapelijärjestelmässä ja siinä tehtävissä muutoksissa on aina oltava etusijalla rahapelihaittojen ehkäisy ja vähentäminen eivätkä fiskaaliset intressit. Ehkäisevän työn ohella päihdehoidon saatavuutta ja resurssointia tulisi tulee vahvistaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutuksessa tulee varmistaa tieto- ja osaamispohjan ajantasaisuus.

Toivomme, että huomioisitte vastauksessanne kysymykseen 1 seuraavat toimenpiteet:

- Päihdekuolemien vähentäminen asetetaan seuraavan hallituskauden tavoitteeksi ja onnistumista mitataan.
- Päivitetään kansallinen ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma hallituskauden aikana.
- Huolehditaan, että päihde- ja rahapelipolitiikkaa ohjaa väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä haittojen ehkäisy.
- Järjestöjen tarjoaman tuen toimintaedellytykset tulee turvata riittävällä resurssoinnilla.

2. Miten edistäisitte verotuksen kannustavuutta? Mitkä ovat tärkeimmät tavoitteenne verotuksen kehittämisessä?

Verotus on keskeinen keino, jolla voidaan edistää kansanterveyden kannalta myönteistä osto- ja kulutuskäyttäytymistä. Ns. haittaverot eivät myöskään samalla tavalla vaikuta työnteon kannustavuuteen kuin tuloverotus.

Haittaverojen hyöty saadaan kahta kautta: sekä verotuloina valtiolle että haitallisen toiminnan vähentymisenä ja sitä kautta saatavina säästöinä. Esimerkiksi tupakan ja alkoholin kohdalla tiedetään, että hinta vaikuttaa kulutukseen. Haittaverojen korotuksilla voidaan vähentää kulutusta ja säästää muun muassa sote-sektorin kuluja, kun alkoholin ja tupakan aiheuttamat sairaudet vähenevät.

Toivomme, että huomioisitte vastauksessanne kysymykseen 2 seuraavat toimenpiteet:

- Jatketaan alkoholi- ja tupakkaverojen korotuksia ensi hallituskaudella.

4. Oletteko valmiita sitoutumaan siihen, että seuraava hallitus asettaa julkista taloutta vahvistavien työllisyystoimien tavoitteeksi 100 000 uutta työllistä? Mitkä ovat tärkeimmät keinonne julkista taloutta vahvistaviksi työllisyystoimiksi? Millaisiin keinoihin olette valmiita työmarkkinoiden uudistamiseksi ja sopimisen vapauden edistämiseksi?

sekä

5. Miten vastaisitte laaja-alaiseen työvoimapulaan Suomessa? Millä keinoin lisäisitte kansainvälistä rekrytointia työvoiman saatavuuden turvaamiseksi?

Joka kymmenennellä suomalaisella on ongelmallista päihteiden käyttöä, joka terveysongelmien ohella pahimmillaan syrjäyttää työelämästä ja yhteiskunnasta. Työllisyyspolitiikassa tulee ottaa huomioon päihteiden käytön vaikutukset työllisyyskehitykseen ja työvoiman saatavuuteen.

Etenkin alkoholinkäyttö heikentää työttömien mahdollisuuksia työllistyä. Alkoholi aiheuttaa Suomessa vuosittain tuhansia työkyvyttömyystapauksia. Jos työttömien reserviä halutaan hyödyntää työvoimapulan paikkaamisessa, niin on tärkeää huolehtia väestön työkyvystä.

Ihmisillä on erilaisia voimavaroja ja elämäntilanteita, jolloin työllistymiseen ei ole vain yhtä polkua. Työ on vahva suojaava tekijä päihdeongelmilta aikuisiässä. Tärkeää on luoda erilaisia polkuja, joilla ihmiset pääsevät mukaan työelämään ja osallistumaan yhteiskunnassa. Tällaisia malleja ovat kuntouttava työtoiminta, työkokeilut sekä palkkatuki.

Kolmas sektori on keskeisessä roolissa osatyökykyisten työllistämisessä. Työllisyyspolitiikassa on tärkeä tunnistaa, että paluu työelämään raskaan päihdetaustan jälkeen vaatii paljon tukitoimia. Sosiaalisen työllistämisen malleja tuleekin kehittää jatkossakin tiiviissä yhteistyössä järjestöjen kanssa.

Toivomme, että huomioisitte vastauksessanne kysymykseen 4 ja 5 seuraavat toimenpiteet:

- Työvoimapolitiikassa tulee ottaa entistä vahvemmin huomioon päihteiden käytön vaikutukset työllisyyteen sekä työkykyyn.
- Työvoimahallinnossa ja työpaikoilla tulisi olla riittävä osaaminen ehkäisevästä päihdetyöstä ja päihteiden vaikutuksesta tuottavuuteen ja työllisyyteen.
- Kaikilla suomalaisilla työpaikoilla tulee olla laadukkaat päihdeohjelmat.
- Säilytetään järjestöjen mahdollisuus työllistää vaikeimmin työllistettäviä 100 % palkkatuen avulla.

- Alkoholin saatavuutta ei lisätä tuomalla entistä vahvempaa alkoholia päivittäistavarakauppoihin, koska lisääntyvillä haitoilla olisi kielteisiä vaikutuksia väestön työkykyyn, työvoiman saatavuuteen sekä työn tuottavuuteen.

6. Mitkä ovat tärkeimmät keinonne sosiaali- ja terveyspalveluiden hoitojonojen purkamiseen? Mitkä ovat tärkeimmät keinonne hoitajapulan ratkaisuun?

Päihteiden käyttö kuormittaa merkittävästi sosiaali- ja terveyspalveluita, joten on äärimmäisen tärkeää, että ongelmien ennaltaehkäisyyn panostetaan. Yksin alkoholi aiheuttaa 46 000 sairaalakäyntiä vuodessa. Terveydenhuollon henkilöstöstä joka kolmas arvioi, että alkoholin liialliseen käyttöön liittyvät vastaanottokäynnit ovat lisääntyneet ja ne kuormittavat merkittävästi työntekijöitä. Ennalta ehkäisevään päihdetyöhön pitää panostaa yksilö, yhteisö kuin yhteiskuntatasoilla, jotta ongelmat eivät kasaudu sosiaali- ja terveyspalveluiden korjattaviksi.

Terveydenhuollon henkilöstö kokee kuormittaviksi olosuhteet, joissa potilaan tilanteeseen liittyy alkoholin liiallista käyttöä. Lisäksi sote-alan työntekijöiden työhyvinvointi ja -turvallisuus on uhattuna palveluissa asioivien päihtyneiden mutta välitöntä hoitoa edellyttävien henkilöiden vuoksi.

Mikäli alkoholin saatavuutta lisättäisiin, niin lisääntyisivät myös hoitoa vaativat päihdesairaudet mutta myös erilaiset päivystyksiä kuormittavat väkivaltatilanteet, tapaturmat ja onnettomuudet. Nykyiset hoitojonot pitenisivät entistä pidemmiksi, jos päihteiden käyttö yleistyisi.

Lisääntyvää hoidon tarvetta ei tällä hetkellä pystytä Suomessa ratkaisemaan lisäresursoinnilla, koska sote-työvoimasta on merkittävää pulaa. Käytännössä syntyy tilanteita, että ei-päihteitä käyttävät kansalaiset jäävät ilman hoitoa, tai hoito merkittävästi viivästyy, päihteiden käytöstä seuraavan hoidon tarpeen vuoksi.

Eri arvioiden mukaan Suomessa on tällä hetkellä pula jopa 15 000–25 000 lähi- ja sairaanhoitajasta. Pelkästään Uudellamaalla arvioidaan olevan 6 000 sairaanhoitajan vaje. Työolosuhteisiin ja –kuormaan voidaan vaikuttaa tekemällä päätöksiä, jotka vähentävät päihdehaittoja sekä parantavat päihderiippuvuutta sairastavan ihmisen pääsyä yksilölliselle ja oikealle palvelupolulle oikeaan aikaan.

Toivomme, että huomioisitte vastauksessanne kysymykseen 6 seuraavat toimenpiteet:

- Vähennetään sosiaali- ja terveyshuollon kuormitusta panostamalla ehkäisevään päihdetyöhön.

- Jatketaan kansallisen päihde- ja riippuvuusstrategian toimeenpanoa.

8. Miten vahvistaisitte lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia? Miten torjuisitte nuorten syrjäytymistä?

Noin 70 000 lasta elää perheessä, jossa ainakin toisella vanhemmalla on vakava päihdeongelma. Vuonna 2021 huostaanotettuja lapsia oli 11 210. Vanhempien päihteidenkäyttö on yleisimpiä syitä lapsen huostaanotolle. Alkoholi on yksi merkittävimmistä sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien aiheuttajista lapsiperheissä, ja alkoholihaittojen korjaaminen aiheuttaa jo nyt valtavia kustannuksia lapsi- ja perhepalveluissa.

Nuorissa on tapahtunut hyvää kehitystä raittiiden nuorten osalta. Alkoholia käyttävillä nuorilla alkoholinkäytön vähenevä trendi on kuitenkin tutkimusten mukaan pysähtynyt ja tytöt ovat alkaneet juoda jopa aiempaa humalahakuisemmin. Muutos on tapahtunut siitä huolimatta, että alkoholijuomien reaalihinnat ovat nousseet vuoden 2015 jälkeen ja tyttöjen makutottumukset ovat siirtyneet yhä enemmän kalliisiin juomasekoituksiin.

Vuoden 2018 alkoholilakimuutos lisäsi nuorille mieluisten juomalajien eli juomasekoitusten saatavuutta, mikä on vaikuttanut alkoholia käyttävien tyttöjen alkoholinkulutuksen lisääntymiseen, tai jopa raittiuden laskevan trendin pysähtymiseen. Ostokokeilla on pystytty osoittamaan, että nuorten on helpompi ostaa alkoholijuomia elintarvikeliikkeistä kuin Alkoista.

Tupakka aiheuttaa vuodessa noin 4 000 ennenaikaista kuolemaa, ja tupakoinnin välittömiksi ja välillisiksi kustannuksiksi arvioidaan 1,3 miljardia euroa vuodessa. Nuoret ovat erityisen alttiita nikotiinituotteiden haitoille.

Toivomme, että huomioisitte vastauksessanne kysymykseen 8 seuraavat toimenpiteet:

- Alkoholin saatavuutta ei lisätä tuomalla vahvempia juomia päivittäistavarakauppoihin, kioskeihin ja huoltoasemille. Säilytetään Alkon omistajaohjaus sosiaali- ja terveysministeriössä.

- Toteutetaan laadukasta ehkäisevää päihdetyötä valtakunnallisesti kouluissa ja oppilaitoksissa sekä nuorisotyössä.

- Alkoholin, tupakan ja nikotiinituotteiden mainontaa ja myynnin edistämistä rajoitetaan arkisissa ympäristöissä lainsäädännön keinoin.

- Nostetaan tupakka- ja nikotiinituotteiden ostoikäraja 20 ikävuoteen.

- Sitoudutaan Savuton Suomi 2030 tavoitteeseen ja toteutetaan STM:n tupakka- ja nikotiinipolitiikan kehittämistyöryhmän suosituksia tavoitteeseen pääsemiseksi.

14. Miten edistäisitte talouskasvua, elinvoimaa sekä yritysten ja yrittäjien toimintaedellytyksiä koko Suomessa? Miten vahvistaisitte Suomen houkuttelevuutta investointikohteena?

Alkoholin kulutuksella on merkittävät vaikutukset suomalaisten terveyteen, sosiaaliseen hyvinvointiin ja työelämään. Myös taloudelliset vaikutukset ovat suuret sekä menetettyinä työvuosina että sote-sektorin, poliisin, pelastustoimen ja oikeuslaitoksen kuormituksena.

Mikäli halutaan parantaa Suomen tuottavuutta ja vähentää julkisen sektorin kuluja, alkoholin saatavuutta ei missään nimessä tule lisätä. Mikäli Alkon yksinoikeusjärjestelmä yli 5,5 prosenttisten alkoholijuomien vähittäismyynnissä purettaisiin, alkoholin julkiselle sektorille aiheuttamat kustannukset kasvaisivat tutkimustiedon mukaan 1,6 miljardista eurosta 1,9 miljardiin arviolta vähintään 271 miljoonalla eurolla (Sherk, 2023; Stockwell, 2019). Lisäksi alkoholin aiheuttama tuottavuuden lasku kasvaisi entisestään.

Suomessa on maailman keskittynein päivittäistavarakauppa. Viinien vapauttaminen tarkoittaisi käytännössä noin 1,3 miljardin euron liikevaihdon siirtoa huomattavan keskittyneelle toimialalle. Suomalaisesta päivittäistavarakaupasta vastaa tällä hetkellä vain kolme ketjua. Vuonna 2018 toteutettu vahvempien alkoholijuominen (4,7 % -> 5,5 %) tuominen päivittäistavarakauppaan ei Tilastokeskuksen kuluttajahintaindeksin mukaan alentanut hintoja, mutta nosti siitä huolimatta alkoholikuolemien määrää 160:lla vuodessa.

Alkoholitutkijoiden ja päihdejärjestöjen mutta myös useamman elinkeinotoimijan analyysin mukaan pelkkiä viinejä ei voi tuoda ruokakauppamyyntiin, vaan päätepisteenä olisi myös väkevien alkoholijuomien tuominen 370:stä Alkosta potentiaalisesti jopa 6400:aan myyntipisteeseen (=nykyiset vähittäismyyntiluvan haltijat). Käytännössä viinien tuominen ruokakauppaan ei ole mahdollista ilman nykyisen yksinoikeusjärjestelmän purkamista.

Väestökyselyn mukaan suomalaisista vain 12 % toivoisi väkeviä alkoholijuomia ruokakauppoihin (THL, Alkoholipoliittiset mielipiteet 2023). Näin laajalla, reilusti yli kymmenkertaisella, saatavuuden lisäyksellä olisi erittäin merkittäviä kielteisiä kansanterveysvaikutuksia, joita ei voida veronkorotuksilla kompensoida.

Kansainvälinen maailman johtavien alkoholitutkijoiden tutkimusryhmä arvioi, että alkoholimonopolista luopuminen tarkoittaisi Suomessa vuosittain:

- 9 % suurempaa alkoholin kulutusta
- 14 % enemmän alkoholikuolemia (yli +500 kuolemaa)
- 17 % lisää haittakustannuksia

(Lähteet: Stockwell, T. ym. 2019, *Finnish alcohol policy at the crossroads.* https://www.uvic.ca/research/centres/cisur/assets/docs/report-alko.pdf sekä Sherk, A. ym. 2023, *The public-private decision for alcohol retail systems: Examining the economic, health, and social impacts of alternative systems in Finland*. https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/14550725231160335)

Alkoholi laskee tuottavuutta länsimaissa OECD:n arvion mukaan noin yhden prosentin bruttokansantuotteesta. Talouskasvun ja tuottavuuden kannalta on välttämätöntä pidättäytyä toimista, joilla lisätään alkoholin saatavuutta.

Toivomme, että huomioisitte vastauksessanne kysymykseen 14 seuraavat toimenpiteet:

- Alkoholin vähittäismyynnin yksinoikeusjärjestelmä säilytetään nykyisellään, eikä vahvemman alkoholin myyntipisteiden määrää lisätä tuomalla viinejä ja väkeviä alkoholijuomia ruokakauppoihin.

21. Miten vahvistaisitte sisäistä turvallisuutta ja oikeusvaltiota? Oletteko sitoutuneet oikeusjärjestelmän ja poliisin toimintakyvyn takaavien resurssien varmistamiseen? Millä keinoin torjuisitte jengi- ja nuorisorikollisuutta?

Päihteiden käyttö työllistää poliisia ja oikeusjärjestelmää merkittävästi. On laskettu, että yksin alkoholi aiheuttavan 250 000 poliisin hälytystehtävää vuodessa. Huumausaineista vuorostaan annettiin vuonna 2021 yhteensä 28 212 tuomiota.

Vuonna 2022 kerättyjen aineistojen perusteella suomalaisten huumausainekokeilut ovat yleistymässä, joka kolmas suomalainen on joskus kokeillut huumausaineita. Korkeimpia kokeiluluvut ovat nuorten aikuisten keskuudessa. Uutena ilmiönä on ollut nuorten tekemä huumeiden välittäminen kouluissa ja oppilaitoksissa.

Nuorten ongelmia voidaan torjua ainoastaan pitkäjänteisellä, rakenteisiin sidotulla ennaltaehkäisevällä työllä. Keskiössä on hyvinvointialueiden, kuntien ja järjestöjen välinen yhteistyö. Ongelmat ovat usein ylisukupolvisia ja taustalla voi olla vanhempien ongelmallista päihteiden käyttöä. Mitä varhaisemmin perheen ja lapsen ongelmat havaitaan, sitä tehokkaammin niihin voidaan puuttua.

Nuorten on päästävä kasvamaan arvostetuksi osaksi yhteiskuntaa varhaiskasvatuksen, koulutuksen, harrastusten ja työelämän kautta. Jokaiselle nuorelle on turvattava oikeus laadukkaaseen ehkäisevään päihdetyöhön. Näillä keinoilla vähennämme myös poliisin kuormitusta ja takaamme sen toimintakyvyn.

Toivomme, että huomioisitte vastauksessanne kysymykseen 21 seuraavat toimenpiteet:

- Nuorten huumausainekokeiluita vähennetään panostamalla laadukkaaseen ennaltaehkäisevään päihdetyöhön ja tutkitusti vaikuttavien menetelmien levittämiseen järjestöjen, hyvinvointialueiden ja kuntien yhteistyönä.

- Turvallisen kasvuympäristön takaamiseksi tarvitaan julkisen ja kolmannen sektorin monialaista yhteistyötä vapaaehtoistoiminnan koordinoinnissa sekä harrastus- ja vapaa-ajantoiminnassa.

- Nuorten huonovointisuuden juurisyihin voidaan vaikuttaa perheitä tukemalla. Suomeen tarvitaan laadukkaita matalan kynnyksen vanhemmuustaito-ohjelmia, joilla pystytään tukemaan vanhempien voimavaroja nuorten kasvun ja kehityksen edistämiseksi.

Toivomme, että ehkäisevän päihdetyön merkitys huomioidaan kansantalouden, -terveyden ja -turvallisuuden näkökulmista. Ehkäisemällä ongelmia ennalta voimme säästää inhimillisiä ja taloudellisia resursseja sekä vahvistaa suomalaisen yhteiskunnan kriisinkestävyyttä.

Lisätietoa:

Annamme mielellämme Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n puolesta lisätietoja ja asiantuntemustamme käyttöönne.

Juha Mikkonen, toiminnanjohtaja, p. 050 527 4780, juha.mikkonen@ehyt.fi
Heikki Luoto, kehittämispäällikkö, p. 050 368 8894, heikki.luoto@ehyt.fi
Armi Murto, yksikön päällikkö, p. 040 615 9300, armi.murto@ehyt.fi

Julkaisut:

Alkoholin saatavuuden lisääminen kiihdyttää sote-kriisiä:
https://ehyt.fi/tuote/alkoholin-saatavuuden-lisaaminen-kiihdyttaa-sote-kriisia/

Tasapainoista alkoholipolitiikkaa:
https://ehyt.fi/tuote/tasapainoista-alkoholipolitiikkaa/

Alkoholipolitiikan ajankohtaiskysymyksiä:
https://ehyt.fi/tuote/alkoholipolitiikan-ajankohtaiskysymyksia/

Nuoret ja alkoholi:
https://ehyt.fi/tuote/nuoret-ja-alkoholi/